

אימרי רברבי, דאין דרכו של הכלב לאכול טלה גדול. וכיון שהוא משונה אין ללמוד חיובו אף מן הקרן, ויהיה פטור.

אבל למאן דאמר "פלגא נזקא קנסא" הוי תולדה דקרן, דתרווייהו משונים הם, כי שניהם דומים בהיותם נזקים משונים, כי אין דרך השור לנגוח. ולכן גם הכלב חייב משום קרן. ואף על גב דקרן כוונתו להזיק והכלב לא עשה מתוך כוונה להזיק, מכל מקום כיון שזוה משונה דינו כקרן⁽³⁷⁾.

ואי תפס לא מפקינן מיניה

כלב שאכל טלאים כיון שהוא משונה ודינו כקרן, אין גובין בבבל, כי חצי נזק של קרן הוא קנס, אולם אם תפס בעל הטלאים אין מוציאים מידו.

התוס' מבארים איזה תפיסה אין מוציאים ממנו:

אומר רבנו תם, דוקא אי תפס הניזק את [המזיק עצמו, כגון], במקרה דידן, הכלב או השונרא, קאמר דלא מפקינן, רק אם יתפוס את המזיק עצמו אין מוציאים מידו. דבמזיק עצמו הקילו חכמים שיוכל הניזק להחזיק בו אם לקחו בשעת ההיזק,⁽⁴⁰⁾ אבל מידי אחרת, לא. אבל אם יתפוס הניזק דבר אחר השייך למזיק לא משאירים זאת בידו.

והטעם לכך:

דאי בכל דבר שיתפוס הניזק לא מפקינן [לא מוציאים ממנו], יבא הדבר לידי תקלה, דהיום או למחר יגזול כל אשר לו, כלומר, פעמים שהניזק יתפוס הרבה יותר מאשר הוזק, ולא נוציא ממנו, ובית דין לא יוציאו ממנו את מה שתפס מעבר לסכום הנזק, דאין אנו דנים דיני

המשנה לא חילקה "במה דברים אמורים במועד וכו'", שכן בתם פטור לא רק על פי עצמו אלא גם כשבאו עדים.⁽³⁷⁾

והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא האי כלבא דאכל אימרי וכו'.

מתבארות בגמרא שתי הלכות: א. היות ולהלכה "פלגא נזקא קנסא", אין גובין נזקי קרן בבבל.

ב. כלב שאכל טלאים גדולים וחתול שאכל תרנגול גדול הרי זה משונה ודינו כקרן.

ויש לעיין, מה השייכות בין שתי הלכות אלו, ומדוע קישרה את הדין השני לזה שפסקנו שהלכה שפלגא נזקא קנסא.

התוס' באים לבאר זאת:

נראה דדין זה שאמרה הגמרא שכלב שאכל טלאים וחתול שאכל תרנגול חייב חצי נזק כקרן, היינו דוקא למאן דאמר "פלגא נזקא קנסא", ומטעם זה קשרה הגמרא דין זה לדין הראשון שפסקנו שהלכה כמאן דאמר קנסא.

אבל למאן דאמר "פלגא נזקא ממונא" לא מיחייב בעל הכלב והחתול כלל, דמהי תיתי, מהיכן תלמד לחיובו, דלא מצאנו לשיטתו שהעושה היזק משונה חייב, דאף מקרן לא אתינא, דאף מקרן אין ללמוד לחיובו, משום דלמאן דאמר פלגא נזקא ממונא קרן אורחיה הוא, נזקי קרן אינו נזק משונה אלא דרכו של השור בכך, דהרי לשיטתו סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, אינם שמורים מנגיחה כי דרכם לנגוח,⁽³⁸⁾ והאי וזה הכלב שאכל טלה משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל

וראה עוד בשיטמ"ק מה שכתב בשם הרא"ש ליישב קו' התוס'.

38. בשיטמ"ק מביא בשם גליון התוס': "נראה דלמ"ד פ"ג ממונא נמי קרן לא הוי אורחיה, מדקרי ליה ר"ט משונה, ותנן נמי אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק. אלא דפליגי דלמ"ד קנסא ל"ה כלל אורחיה כמו שונרא דאכל תרנגולי רברבי, אבל למאן דאמר ממונא הוי אורחיה קצת אבל לא לגמרי, דאי אורחיה לגמרי אכסות וכלים ליפטור. ומשום דמקצת לאו אורחיה חס רחמנא עליה טפי משן ורגל, ולדידיה היכא דלאו אורחיה כלל כמו שונרא דאכל תרנגולי רברבי פטור". וראה שם עוד בשם ריב"א ובשם הגליון.

39. ראה לעיל בהערות על הגמרא ריש פרקין הערה 37 ו-45.

40. המפרשים כתבו שכוונת התוס' היא לומר שתפיסה מועילה דוקא בשעת ההיזק ולא לאחר מכן, והביאו ממרדכי שהכוונה עד שהגיעו לידי בעלים [ראה בפלפולא חריפתא, ובהג' מיימוניות פ"ה מהל' סנהדרין].

שיכול לחייב לפי שלא מצאנו שפוטור, ואם כן יכלה הגמרא לומר כן גם לפי רבי שמעון בן זומא שאף לשיטתו לא מצאנו שפוטור ואפשר לומר שמחייב.

ובשיטמ"ק כתב בשם רבנו ישעיה שלא הזכירה הגמרא את רבי שמעון בן זומא "משום דבן זומא לא נסמך אלא תלמיד היה לרבי עקיבא וחרביו וכו' משו"ה ניחא ליה לאוקמי כריה"ג שהיה מן הנסמכים".

37. ואולם רש"י פירש "לפלוג וליתני בדידיה, בקמייתא גופיה דהמית שורי שורו של פלוני מצי לפלוגי" כלומר, שהיה לברייתא לחלק בין תם למועד רק במקרה השני שמעיד ששורו המית שורו של פלוני, ולפ"ז לא קשה קושיית התוס'.

ואולם התוס' לא למדו כן, כי "כל לפלוג וליתני וכו'", היינו כי לא היה לתנא להאריך ולנקוט דוגמא אחרת אלא היה לו לחלק בציוור שכבר נקט, ואם הכוונה כרש"י היה לו להאריך, דהיה צריך לומר שרק בזה מחלק, והשתא דנוקט המית שורי את עבדו אינו מאריך כל כך, לכן לא פירשו התוס' כרש"י [מהרש"א].

ולא לזה לשוורים, כי אם יש לשוורים רשות להיכנס, אין זה נחשב לגבי שן כחצר הניזק. ראה שם.

וגם התוס' כאן משנים את הגירסא:

הכא נמי גרסינן גם כאן [כמו לעיל יד א] גורסים: **בחצר המיוחדת לאחד מהן לפירות ולא לזה ולא לזה לשוורים**, ולכן לגבי שן חצר הניזק ולגבי קרן הוי כרשות הרבים.

מקשים התוס':

תימה, דמתירוצו של רבי אלעזר שמדובר בחצר המיוחדת לפירות רק לאחד מהן, ולכן נחשבת לחצר הניזק, וחייב בשן, **משמע, הא**, אבל אם מיוחדת **לשניהם לפירות** ולא לזה ולא לזה לשוורים, **פטור** בשן, כי היות שיש גם למזיק רשות להכניס שם פירות, אין זה נחשב ל"בער בשדה אחר". ואם כן, **תפשוט מהכא דפליגי בקושיא דרבי זירא ובפירוקא דאביי. ולעיל [יד א] הש"ס מסופק**, הגמרא לעיל מביאה שרב חסדא סבר שחצר השותפין חייב בשן ורגל, ורבי אלעזר פוטר. עוד מביאה שם הגמרא שרבי זירא הקשה על מה שהגמרא העמידה את הברייתא בחצר המיוחדת לשניהם לפירות ולא לשניהם לשוורים, והרי אם היא מיוחדת לפירות גם למזיק לא מיקרי "שדה אחר", ותיירץ אביי "כיון שאינה מיוחדת לשוורים שדה אחר קרינא ביה". למסקנא מסתפקת הגמרא האם רב חסדא ורבי אלעזר לא נחלקו אלא רק דברו במקרים שונים; רב חסדא המחייב, דיבר בחצר המיוחדת לשניהם לפירות ולא לשניהם לשוורים. ורבי אלעזר הפוטר דיבר במקרה שמייוחדת

קנסות בבבל, (41) **וזה המזיק יפסיד יותר ממה שהזיק.** (42)

מקשים התוס' שמצאנו שדנים דיני קנס בבבל:

והא דאמר בפרק כיצד הרגל [לקמן יט ב] **ההוא חמרא דאכל נהמא ופלסיה לסלא**, מעשה בחמור שאכל לחם ולעס את הסל שהלחם היה בתוכו, **וחייביה** [וחייב את בעל החמור] **רב יהודה, אנהמא** [על הלחם] **נזק שלם** דחייבו מטעם שן **ואסלא חצי נזק**, ועל הסל שהוא משונה רק חצי נזק כקרן. הרי שגובין דיני קנסות בבבל.

מתרצים התוס': **מייירי בתפס**, מדובר שם כשהניזק תפס את החמור, (43) **או** מדובר שהיה הניזק **דוחקו על ידי שמתא דקבעיה זימנא לארץ ישראל**. כלומר, שבית דינו של רב יהודה איים עליו שאם לא יסע לדון בארץ ישראל ינדהו, ובכך אילצוהו לשלם. (44)

א-טו כולה רבי טרפון היא

רבי אלעזר מתרץ, שהמשנה כולה כשיטת רבי טרפון היא. ומה שברישא של המשנה מבואר ששן משלם נזק שלם וקרן חצי נזק, מדובר ב"חצר המיוחדת לפירות לאחד מהן, ולזה ולזה לשוורים". כך גירסת רש"י.

הגמרא לעיל [יד א] מתרצת בצורה דומה את הברייתא המובאת שם, והתוס' שם [ד"ה לא לזה] גורסים אחרת, שמדובר "בחצר המיוחדת לפירות לאחד מהן, ולא לזה

עצמו. וראה עוד בהערות על הגמרא, אם הוי מה"ת או תקנת חכמים.

42. והקשה הרש"ש [בכתובות] דגם בתפיסת המזיק שייך ששוה יותר ממה שהזיק. ואולם במהר"ם ש"ף כתב דלענין תפיסת המזיק עצמו הקילו שישאירו אצלו אף ששוה יותר. וראה ב"ברכת אברהם": "דוהו משום שהקילו חכמים למיגדר מילתא".

43. צ"ב מה פירוש וחייביה ר"י ח"נ, הא לא דנים דיני קנס גם כשתופס לדעת ר"ת. וראה ברש"ש שם שכתב שהכוונה שהוציאו ממנו את היותר מחצי נזק וצ"ב.

44. ראה ברש"י שם שכתב נמי דמייירי בתפס, וכן הרא"ש תירץ כשני התירוצים של התוס'.

והנה אם תפס מבואר ברא"ש שאומרים לניזק להביא עדים ואם יראה לדיינים שבדין תפס אומרים למזיק אין אנו דנים לחייבך קנס אבל אם תרצה לפדות מה שתפס משלך תן לו כך וכך ממון וכו' ואם לא הביא עדים, אומרים לו שיחזיר מה שתפס. אבל אם לא תפס ורוצה להביא עדים כדי שאם יתפוס לא יוציאו ממנו, זה אין ב"ד נוקקין לו, כיון דאין דנים דיני קנס בבבל. וממה שתיירצו בתירוץ השני שהכריחו לשלם באיום השמתא, מוכח לכאורה שבאופן כזה מקבלים עדות אף דלא תפס.

41. והיינו, שאם יחייבוהו להחזיר את העודף הרי זה קיום לחצי הנזק שגבה והוי כאילו דנו דיני קנס. ואולם הרא"ש כתב על דברי ר"ת: "ולא יכולתי לעמוד על דבריו דאם לקח יותר מכדי נזקו יכולין ב"ד לדון כדי שיחזיר לו המותר ולא מיקרי דיני קנסות בבבל שהרי כבר נפרע מנזקו בתקני"ח שאמרו לא מפקינן מיניה ואין אנו דנים אלא להחזיר את המותר, הלכך נראה דבכל מידי דתפס לא מפקינן מיניה, ואי תפס יותר מכדי נזקו שמיין לו ב"ד דמי נזקו ומוציאין מידי המתיר".

ובנמנו"י בפרק כיצד הרגל [יט ב] כתב טעם אחר למה בעינן שיתפוס את המזיק עצמו וז"ל "וכתב הרמ"ה והוא דתפס ההוא מידי דאית ליה מדינא למיגבא מיניה בארץ ישראל, דהיינו גוף של שור המזיק דתם הוא ואינו משלם אלא מגופו, אבל תפס מידי דלית ליה מדינא למיגבי מיניה לאו תפיסה היא". והיינו דאינו יכול לתפוס יותר ממה שבי"ד סמוכים יכולים להגבותו. וב"מאירי" ביאר זאת בשיטת ר"ת, שתופס רק את המזיק כי תם משתלם מגופו.

והקשה הקה"י לשיטת הרא"ש נהי דבשאר דברים פליג שיכול לתפוס כל דבר, אבל לגבי קרן הא אין משלם אלא מגופו. ובאמת בתוס' הרא"ש בכתובות פליג על ר"ת וכתב "הלכך בשאר נזקין שאינו משלם מגופו נראה דאי תפס מידי אחרינא לא מפקינן מיניה". ומתבאר מדבריו דלא כ"מאירי", דר"ת סובר כן בכל דבר, ומתבאר דאף הוא פליג רק בשאר דברים אבל בקרן מודה דדוקא את המזיק

לשניהם אף לשוורים. או שמא נחלקו, ומחלוקתם היא בחצר המיוחדת לשניהם לפירות ולא לשוורים, שרב חסדא סובר כפי שאביי תירץ, שנחשב "שדה אחר", ואילו רבי אלעזר הפוטר סובר כרבי זירא שאין זה נחשב "שדה אחר".

וקשה, שמדברי רבי אלעזר עצמו כאן משמע שסובר במיוחדת לשניהם לפירות ולא לשניהם לשוורים שפטור. ואם כן, מוכרח שנחלק עם רב חסדא, ונחלקו בקושיא של רבי זירא ובתירוץ של אביי, ומדוע לעיל הגמרא מסתפקת בזה ולא הוכיחה מכאן?

התוס' מקשים שגם לפי גרסת רש"י אפשר היה להוכיח מכאן:

ולהספריים דגרסי "לזה ולזה לשוורים", לגירסא [של רש"י] שמדובר בחצר המיוחדת לאחד לפירות ולשניהם לשוורים, קשיא איפכא, שניתן להוכיח מכאן להיפך, דתיפשוט דלא פליגי במיוחדת לשניהם לפירות, ניתן להוכיח שלא נחלקו בחצר שהיא מיוחדת לשניהם רק לפירות ולא לשוורים, ואף רבי אלעזר סובר שחייב בשן ורגל. ודבר זה נלמד בקל וחומר, דהרי חשיב ליה חצר הניזק, אף על פי שיש רשות למזיק להניח שם שורו, הרי רבי אלעזר מחשיב זאת לחצר הניזק אם יש לניזק רשות להכניס פירות למרות שלשור המזיק יש רשות להיכנס, ואם כן, כל שכן היכא [במקום] דאין מיוחדת לשוורים כלל, שאין רשות לשור המזיק להכנס, דודאי חשיב חצר הניזק, ואף על פי שמיוחדת לשניהם לפירות.⁽¹⁾

ראוי לה אין, שאין ראוי לה, לא

הגמרא מדייקת מהמשנה האומרת "השן מועדת לאכול את הראוי לה" משמע שרק על הראוי לה [פירות וירקות] היא מועדת לשלם נזק שלם, אבל אם אכלה מה שאין ראוי לה [כסות וכלים] אינה מועדת ומשלמת רק חצי נזק, ואם כן קשה התירוץ שאמר רבי אלעזר וכו'.

התוס' מביאים מה שיש לכאורה להקשות:

אין להקשות מנין לגמרא לדייק מ"את הראוי לה" שמשלם על הראוי לה נזק שלם ועל אינו ראוי רק חצי נזק, דלמא הא דקאמר, שמא מה שאמר מועדת לראוי

לה, היינו לשלם נזק שלם מן העליה [ממיטב שבנכסיו], ואולם על שאין ראוי לה, אף על פי שמשלם נזק שלם, כרבי טרפון, אינו מועד לשלם מן העליה. כלומר, מנין לנו שהחילוק שרמזה המשנה בין ראוי לה לשאין ראוי הוא לעניין סכום התשלום, שראוי משלם נזק שלם ואינו ראוי חצי נזק, אולי שניהם משלמים נזק שלם והחילוק הוא בצורת התשלום שבראוי לה משלם מהעליה, ובאינו ראוי משלם נזק שלם, מגופו, והמשנה כרבי טרפון הסובר שקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם מגופו כדאמרינן בפרק ב' [יח ב].

התוס' מוכיחים שמצאנו שלשון מועדת בא ללמד לעניין צורת התשלום:

ולשון מועד שייך על עניין זה שמשלם מן העליה, כדאמרינן [יח א], הגמרא מביאה שם ברייתא: "הידוס [מרקד ושובר את הכלים] אינו מועד ויש אומרים מועד, והגמרא פירשה תחילה שלפי כולם משלם חצי נזק ובהא קמיפלגי דמר סבר מגופו ומר סבר מן העליה, ונחלקו אם התשלום הוא מגופו או מהעליה. הרי שמשלמים בלשון מועדות לעניין תשלום מהעליה.

מתרצים התוס': דעל כרחק אין לומר כן אלא שכונת המשנה היא ש"שאין ראוי לה" לא משלם כי אם חצי נזק, דלקמן בפרק ב' [יט ב] בהדיא קתני גבי השן מועדת, המשנה בפרק שני מפרשת את דברי משנתינו ששן מועדת לאכול את הראוי לה. דהיינו אם אכלה פירות וירקות, אבל "אכלה כסות או כלים משלמת חצי נזק", וכיון שהמשנה לקמן מפרשת כן, לא שייך לפרש אחרת.⁽²⁾

והנחש הרי אלו מועדים⁽³⁾

במשנה: הזאב הארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין.

מפרשים התוס':

מה שאמרה המשנה "הרי אלו מועדין" לאו בכל עניני היזק חשיבי מועדים, חיות אלו אינם מועדים לכל ענין, אלא כל אחד מועד רק במידי דאורחיה, בדבר שדרכו כך להזיק, כגון שבא זאב וטרף [שהרג את טרפו ואחר כך אכלו], או ארי ודרס [אריה האוכל את טרפו כשהוא

1. ובתוס' רבנו פרץ דחה, דכאן אמר זאת רבי אלעזר לדעת רב, לכן אין להוכיח מזה.

2. וראה בשיטמ"ק בשם הרא"ש משי"כ עוד ליישב קושיית התוס'.

3. דיבור זה שייך לעיל במשנה.

1. "אע"פ דהתם מיוחדת לשניהם לפירות, והכא מיוחדת לפירות לחד, מכל מקום, טפי מסתבר למחשב התם רשות הניזק, כיון דאין מיוחדת כלל לשוורים, מדהכא, דמיוחדת לשניהם לשוורים. וכמו שהקשו לעיל [יד א] דלא היה לו ליחשב רשות הניזק לגבי שן כיון שיש רשות לכל אחד להכניס שם שורו" [מהרש"א, וראה נמי ב"פני יהושע" וב"חידושי ר' אריה לייב].

הנאה יש לך שאתה נושך בני אדם והורגן. הרי שאין לנחש הנאה בנשיכתו ואין זה בכלל שן שיש הנאה להזיקה, מכל מקום כיון דאורחיה בהכי, כיון שדרכו של הנחש בכך ודבר מצוי הוא הוי כמו "רגל" ופטור לכן ברשות הרבים.⁽⁷⁾

ולא הוי כמו קרן בתר דאייעד, ואין נשיכת הנחש נחשב כקרן לאחר שהועד וממילא יתחייב ברשות הרבים, אף על פי דמתכונן להזיק, והיה צריך לכאורה לדמותה לכן ל"קרן" אין הדין כן אלא דינו כרגל הפטורה ברשות הרבים והראיה: מדחשיב ליה גבי אחריני, מכך שהמשנה מזכירה את הנחש בין האחרים שאין דינם כקרן ופטורים ברשות הרבים, משמע שאף הנחש דינו כן, והיינו כיון שמצוי הנזק דינו כרגל.⁽⁸⁾

רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינם מועדים⁽⁹⁾

במשנה: הזאב הארי וכו' הרי אלו מועדין; רבי אלעזר אומר בזמן שהם בני תרבות אינם מועדים, לפני התוס' היתה הגירסא "רבי אלעזר".

מקשים התוס':

תימה, דבריש פרק קמא דסנהדרין [ב א] תנן במשנה:

[ח], או ארי שטרף להניח [אריה ההורג את טרפו לא על מנת לאכול אלא להניחו לאוכלו מאוחר יותר] שכיון שדרכם בכך הוי מועדים ומשלם נזק שלם.⁽⁴⁾

אבל במידי דלאו אורחיה, אבל אם הזיקו בצורה שאין דרכם בכך, כגון ארי שטרף ואכל [שקודם הרג את טרפו ואחר כך אכלו], וכן שאר הזיקות שהזיקו חיות אלו דלאו אורחיהו, שאין דרכם בכך, לא הוי מועדים אלא משלמים חצי נזק, כי כיון שאין דרכם בכך דינם כ"קרן" תמה המשלמת חצי נזק.

התוס' מבארים כי מה שדרכם בכך הוי מדין "שן":

ובמידי דאורחיהו וחיות אלו שהזיקו ואכלו בדבר שדרכן בכך, דמשלם נזק שלם, היינו דוקא כשהזיקו בחצר הניזק, אבל אם הזיקו ברשות הרבים פטור, דהוי שן ברשות הרבים, כיון שיש הנאה להזיקן יש להם דין שן הפטורה ברשות הרבים.⁽⁵⁾ כדאמר שמואל בגמרא [עמוד ב]: ארי ברשות הרבים אם דרס ואכל, פטור, והיינו כיון שדרכו בכך הוי שן הפטור ברשות הרבים.⁽⁶⁾

התוס' מוסיפים לבאר לגבי דבר שאין הנאה להזיקן:

ואפילו נחש שאין נהנה מנשיכתו, כדאמרינן בפרק קמא דתענית [ח א], שנתקבצו, לעתיד לבא, כל החיות אצל הנחש ואומרות לו: ארי דורס ואוכל, אתה מה

4. "דוב ונמר וברדלס צ"ל דאורחיה בטריפה כזאב, דדוקא ארי שהוא מלך ולא ישוב מפני כל אין ממתין לה עד שתמות, אבל זאב ושאר חיות מפני מורך לבבם אינם אוכלים בעוד טרפם חי ומנענע" [הרא"ש].

5. הקשה הרא"ש [בשיטמ"ק]: ותימה לי, אם כן, מה חילוק יש ביניהם לשאר בהמות? במידי דאורחיהו הוי שן ורגל, במידי דלאו אורחיהו הוי קרן, ואם כן, מאי קמ"ל מתני? ועוד קשה, מאי פריך בגמרא "חמשה מועדין, ותו ליכא? והאיכא הזאב והארי!", מה חילוק יש בין ארי לשור. ויש לומר, דאשמעינן שהם מועדין להרוג כל בהמות ואפילו גדולות מהם, ולא הכלב דאכל אמרי רברבי".

6. דברי שמואל שם, שברה"ר דרס ואכל פטור וטרף ואכל חייב [חצי נזק כיון דלאו אורחיה] הם מקור לדברי התוס' גם לגבי החלק הראשון שאמרו שאין חיות אלו מועדים לכל ההזיקות. וכמו שכתב הרשב"א "ומהא דשמואל שמעינן דכי קתני במתני' בכל הני שהן מועדין לאו מועדין לכל מילי נינהו, אלא כל חד וחד כי אורחיה. דאי לא, הארי פטור ברה"ר בין בדרס בין בטרף, וברשות הניזק חייב בין דרס בין טרף, ואם איתא וכו' אלא אינן מועדין אלא לדאורחיהו".

7. והרשב"א לעיל ב ב כתב "זאע"פ וכו' שמתקבצות כל החיות אצל הנחש וכו' לא למימרא שאין לו הנאה כלל קאמר, אלא שאין הנאה לאכול, ומכל מקום כיון דאורחיה בהכי לא נפיק מתולדה דשן אי נמי מתולדה דרגל".

8. ולפי התוס' אם חיות אלו ינשכו או ירצו וכדומה הוי תולדה דקרן וישלמו חצי נזק. ואולם רש"י במשנה כתב "הרי אלו מועדים דאפילו בנשיכה ובכל נזיקין ומשלמים בעלים שלהם נזק שלם". אלא דצ"ב לפי"ז מה שכתב רש"י בדברי שמואל שאם אריה טרף ואכל משלם חצי נזק ברה"ר כדן קרן תמה, ואפ"ל לפמ"ש"כ בשיטמ"ק בשם ר"ש ד"כל הני איירי כשהזיקו בלא אכילה והוי להו קרן ואייעד אתשלומין נזק שלם בתחילה. אבל היכא דאכלי בהא פירש לן שמואל לקמן".

וכן הרמב"ם כתב בהל' נו"מ פ"א ה"ו: "חמשה מיני בהמה מועדין מתחילת ברייתן להזיק ואפילו הן תרבות. לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהן חייב נזק שלם, ואלו הן הזאב והארי וכו'". וכתב ה"מגיד משנה": "ויכל אלו אם עשו מעשה שן ורגל דינם כדן שן לענין חילוק הרשויות וכו' אלא שהן מועדין מתחילתן". וראה שם ב"לחם משנה" שכתב שהרמב"ם מפרש את דברי שמואל ש"טרף ואכל חייב" היינו נזק שלם.

ואולם יש אחרונים שפירשו שהרמב"ם גם מפרש בדברי שמואל שטרף ואכל משלם רק חצי נזק דהרי מבואר בגמרא דלאו אורחיהו הוא, ורק אי עביד הנך חמשה דברים ס"ל לרמב"ם דהוי מועד מתחילתו לשלם ברה"ר נזק שלם כקרן, שעלולים להזיק כי מחיות טורפות הנה, ואם הזיקו באופן של שן ורגל כגון שהרגו בע"ח ע"מ לאכול הוי מידי דשן ופטורים ברה"ר, אבל אם הזיקו ע"מ לאכול באופן משונה גם להרמב"ם משלם חצי נזק [חידושי ר' מאיר שמחה" לקמן יט א].

9. בשולי הגליון צוין כי דיבור זה שייך לעיל במשנה.

תרבות ואינו מועד, וקשה עליו ממשנתנו שנתבאר שלפי כולם לנחש אין תרבות.

מתרצים התוס':

ואומר רבינו תם, דהתם, שם מדובר בחיות הקשורים בשלשלאות, כגון ארי בגוהרקי [אריה בסוגר] שלו, דבענין זה יש להם תרבות, בצורה כזאת יש אפשרות לגדלן [ולכן אין להם להורגם את החיות אלא אם כן המיתו ואפילו את הנחש. ואולם תרבות דהכא [התרבות כאן] היינו שגידלם בביתו ולימדן לחיות בחברת בני אדם, ובוה אין הנחש בן תרבות].

תירוץ נוסף מתרצים התוס':

ועוד יש לחלק, דדוקא לענין זה יש להם תרבות, מה שסובר ריש לקיש שיש להם תרבות הוא רק לענין זה שאין להם להרגם כל הקודם, אלא אם כן המיתו, כלומר, שלא נאמר "כל הקודם להורגן" אם לא המיתו, כי שייך לגדלן באופן שיהיו שמורים. אבל לענין אם הזיקו האם על הבעלים לשלם נזק שלם כי אין זה משונה שהזיקו או לא אלא עליהם לשלם רק חצי נזק כי זה משונה, בהא לא איורי מידי, בזה לא מדבר ריש לקיש כלל אם חשיב תרבות שלהם תרבות עד שנחשב פעולת הנזק למשונה או לא. (14)

והוא דלא כרע במודים

הגמרא מביאה מברייתא: שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והוא דלא כרע במודים.

התוס' מטעימים מדוע מי שלא כרע במודים נענש כן:

הארי והזאב והדוב כו' מיתתן בעשרים ושלושה. רבי אליעזר אומר, כל הקודם להורגו, זכה. (10) **ומפרש רבי יוחנן בגמרא [טו ב] אף על פי שלא המיתו. רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בפירוש דברי רבי אליעזר. לדעת ריש לקיש "כל הקודם להורגו" זה דוקא אם המיתו, אבל אם עדיין לא המיתו אין להקדים ולהורגן. והגמרא שם מוכיחה מדבריו אלו כי סובר שיש להם תרבות (11) והלכך יש להם בעלים. אבל רבי יוחנן סובר ש"כל הקודם להורגן" גם אם לא המיתו. ומוכיחה הגמרא מזה שסובר דאין להם תרבות ולכן נחשב שאין להם בעלים [הם כהפקר]. ולפי רבי יוחנן קשה שבמשנתנו מבואר כי לדעת רבי אליעזר חיות אלו הם בני תרבות.** (12)

מתרצים התוס': **ואומר ר"י, דהכא גרסינן רבי אלעזר, שהוא מוזכר בברייתא [לעיל טז א] לאחר דברי רבי מאיר, משמע שלא קדם לרבי מאיר, והיינו רבי אלעזר שהיה חברו וכן תקופתו של רבי מאיר. והתם, בסנהדרין גרסינן רבי אליעזר, שהוא קודם לדברי רבי עקיבא. דקתני בתריה, לאחר דברי רבי אליעזר, שנתה המשנה שם, "רבי עקיבא אומר", ומשמע שרבי אליעזר קדם, ולכן הוא מוזכר קודם, והיינו רבי אליעזר שהיה רבו של רבי עקיבא (13) [שהיה רבו של רבי מאיר]. ולכן אין להקשות מדברי רבי אלעזר כאן לדברי רבי יוחנן שנאמרו לדעת רבי אליעזר.**

התוס' מקשים עוד מהסוגיא שם:

מיהו, אכתי [אבל עדיין] קשה, דהתנן והנחש מועד לעולם אליבא דכולי עלמא, במשנתנו למדנו שנחש לדעת כולם הוא מועד לעולם, ואילו התם מפרש ריש לקיש את דברי רבי אליעזר ש"כל הקודם להורגו זכה", "והוא שהמיתו", אבל לא המיתו לא, והגמרא מבארת שקסבר [מפני שסובר] שיש להם תרבות ויש להם בעלים, וזה נאמר על כל החיות המוזכרות שם במשנה אפילו אנחש [על הנחש], ויוצא כי לשיטתו גם לנחש יש

10. בפירוש "זכה" ראה שם אם הכוונה בעורן, או זכה מצווה לשמים.

11. "יש להם תרבות, מותר לגדלן לפי שהאדם יכול ללמדם שלא יזיקו הלכך שם בעלים נקרא עליהם ולא היו כהפקר ואסור להורגן אם לא המיתו, אבל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן" [רש"י שם].

12. ומשמע דיש להם תרבות [רבינו פרץ]. וה"חזון איש" [ב"ק סי' יא' סק"ד] מבאר שקושית התוס' דאם רבי אלעזר סובר כאן שבזמן שהם בני תרבות אינן מועדין ומשלמים רק חצי נזק, ודאי לא ס"ל כל הקודם להורגן זכה אפילו לא המיתו, דאם באין לידי כך שאינן מועדין כלל ודאי הן בני תרבות שמותר לגדלן ויש להם בעלים, ועוד דהא לרבי יוחנן אין להם תרבות ואין להם בעלים, והכא מודה ר"א דבזמן שאינן בני תרבות משלמים הבעלים נזק שלם אלמא דאית להו בעלים. [וראה עוד בחזו"א מה שדן אם יש להוכיח גם מדברי ר"ל].

וראה עוד באוצר מפה"ת בשם "ערוגת הבושם" [כדברי החזון איש] דעיקר קושיית התוס' הוא מהא דר' יוחנן דאמר דאין להם תרבות ואין להם בעלים ופרש"י דהוי כהפקר, וא"כ אמאי בהזיקו משלמים הבעלים חצי נזק וכשאינם בני תרבות נזק שלם, הא נכסי הפקר שהזיקו פטורים.

13. עפ"י "רבנו פרץ".

14. "דודאי יש להם תרבות לענין שיכול לשמרו ואין אדם רשאי להורגו, אבל אין לו תרבות כל כך שלא יהא מועד מתחילתו וחייב בעליו נזק שלם כדון שאר מועדין" [שיטמ"ק בשם ריב"א]. [וראה ב"ערוך" [בהגהה] שתרבות הינו "גידול ולימוד", ולפי זה מתפרש היטב תירוץ התוס', כי ריש לקיש מדבר לענין "לגדל" חיות אלו, ואצלנו מדובר לענין אם ניתן "ללמדם" לא להזיקן.]

דהא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, (19) ולא מסתבר שבשביל עוון כזה יפסיד את חלקו (20) לעולם הבא. (21)

דרס ואכל

שמואל מחלק: אריה שדרס ואכל ברה"ר, פטור, ואריה שטרף ואכל, חייב.

מבארים התוס':

"דרס ואכל", פירוש: שאוכל מחיים, האריה אכל את הבהמה כשהיא עדיין חיה.

התוס' מביאים ראיה לכך:

כדאמרינן בפרק אלו עוברין [פסחים מט ב] "מה ארי דורס ואוכל ואינו ממתין עד שימות אף עם הארץ וכו', בגמרא שם נאמר: "כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים אף עם הארץ" וכו'. ופירושו: כמו שהארי "דורס ואוכל ואינו ממתין עד שתמות, אף עם הארץ אינו ממתין עד שתפייס". (22)

והתניא וכן חיה

לפי שמצוה לכרוע במודים, וכי זקיף, זקיף כחויא, וכאשר זוקף, המצוה היא להזדקף בנחת; תחילה את ראשו ואחר כך את גופו, כמו נחש שכשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחילה וזוקף מעל מעט, (15) כדאשכחן ברב ששת במסכת ברכות [יב ב], כפי שמבואר בגמרא שרב ששת "כי כרע כרע כחזירא, (16) כי קא זקיף זקיף כחויא". והיות והמצווה להזדקף כנחש, וזה שלא כרע לא קיים זאת לכן נענש מידה כנגד מידה ונעשה שדרו לנחש.

ויש לשאול הרי האדם כבר מת ומה העונש בדבר?

התוס' באים לתרץ זאת: ולמרות שכבר מת זהו עונשו, כלומר, זה נחשב לעונש, לפי שגנאי הוא לו [לנשמתו] במה שנעשה שדרו נחש.

התוס' (17) מביאים תירוץ נוסף ודוחים אותו:

ויש מפרשים, שזהו עונש משום דאמרינן במדרש [בראשית פרשה כח'] שיש עצם בשדרו של אדם שממנו נוצר לעתיד לבא, שממנו מצמיח האדם לתחיית המתים, ואותו עצם חזק וקשה כל כך שאין האיש יכול לשורפו וכן אין שולט בו ריקבון. (18) והשתא, אבל עתה כשאותו עצם נעשה נחש, ממילא אינו חי לעתיד לבוא, ולכן למרות שמת זהו עונש.

ודוחים זאת:

ואין סברא לומר שיהא עונש גדול כל כך, שלא יקום לתחיית המתים, בשביל עוון זה שלא כרע במודים.

15. רש"י שם.

16. "כחזירא, שבט ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת" [רש"י שם].

17. פירוש זה הוא מגליון.

18. ז"ל המדרש: "אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנינא, אמר לו: מהיכן הקב"ה מציף [מפריח ומצמיח] את האדם לעתיד לבוא? אמר לו: מלוז של שדרה! אמר ליה: מנין אתה יודע? אמר ליה: אתיתתה לידי ואנא מודע לך. טחנו בריחים ולא נטחן. שרפו באש ולא נשרף. נתנו במים ולא נמחה. נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום". וראה עוד בויקרא רבא פ"ח.

19. סנהדרין ד א

20. וכן בתוס' ר"פ ותוס' שאנץ דחו פירוש זה. ואולם ב"ברכי יוסף" סי' קיג' מביא שמשמע מהזוה"ק שמי שלא כרע במודים לא יקום לתחיה.

ור' יהודה ב"ר יקר [רבו של הרמב"ן] כתב שיש גורסין "שדרו של אדם לאחר שבעים שנה נעשה שד". ומבאר שהשתחואה של מודים היא על בית המקדש שיבנה בימות המשיח, או בתחיית המתים,

הנרמזות בסוף הודאה, ומי שאינו משתחוה הוי מין, ולא יזכה לחיות עם שאר מתים, כיון שהוא נותן פגם בדבר לא יראה באותה טובה. ולכן עצמותיו החייבים להשתחוות, וגם הצלעות התלויים בשדרה, אינן כצלעות האדם המצפים לחיות לאחר מותו, אלא כצלעות שד הם, ששדים מתים כבני אדם, ואינם עתידים לחיות.

ולפי דבריו אפשר לבאר גם לפי גירסתנו שנעשה נחש, וכפי שביארו התוס' בתירוץ השני, ולא קשה מדוע יקבל עונש כה גדול.

21. מה שהוסיפו התוס' שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, אפשר שכונתם היא, שאילו לא היה לישראל חלק, אלא רק על ידי מצוות שעשו היו זוכים לעוה"ב, היה אפשר לומר שגם אם חסר לו רק זכות של מצווה ככריעה במודים עדיין לא זכה בעוה"ב. אבל כיון שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ורק מי שעובר עבירות חמורות מסוימות מפסיד את חלקו, שוב לא מסתבר שבגלל עוון כזה יפסיד את חלקו לעוה"ב.

וראה בנחלי"מ המפרש בכוונת התוס' שהמשנה מונה גם אלה שאין להם חלק ולא מונה את מי שלא כרע במודים.

22. זהו לשון התוס' שם. וכבר צויין בשולי הגליון כי מה שכתבו התוס' "ואינו ממתין עד שימות" אין זה דברי הגמרא, אלא דברי התוס' שם המבארים כך את הגמרא שם, והראיה היא מזה ששם צריך כך לבאר.

והנה בחולין מבואר במשנה שעוף הדורס טמא, ורש"י פירש

נאמר בברייתא בין חיובי השן ותולדותיו, ומוכח שאף חיוב זה הוא מדין שן ולא מטעם קרן. **כדמסיק**, כפי שהגמרא בהמשך הוכיחה כן.⁽²⁴⁾

כי תניא מתניתא בארי תרבות ואליבא דרבי אלעזר

הגמרא מפרשת שרבינא אמר את דבריו על הברייתא האומרת שחיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה משלמת נזק שלם, והעמיד רבינא שמדובר בארי תרבות שאין דרכו להזיק ולכן כשהזיק חיובו משום קרן, ומדובר שכבר טרף שלשה פעמים והוי קרן מועד לכן משלם נזק שלם.

ולכאורה קשה אם רבינא רצה להעמיד בקרן מועדת למה צריך להעמיד בבן תרבות ולפי רבי אלעזר, הא גם לרבנן כיון שאין דרכו של אריה לטרוף כשטרף הוי קרן, ואם טרף שלוש פעמים הוי מועד ומשלם נזק שלם.

התוס' מפרשים דברי רבינא ומיישבים קושיא זו:⁽²⁵⁾

לא נקט רבינא "ואליבא דרבי אלעזר" לאפוקי רבנן, לומר שדוקא לפי רבי אלעזר ולא כשיטת רבנן, **אלא לרבותא נקטיה**, [כלומר, אפילו לשיטת רבי אלעזר וכפי שממשיכים ומפרשים:] **והכי קאמר**, וכך אמר: **דלא תימא משום דאורחיה לטרוף משלמת נזק שלם**, אל תאמר כפי שפירשנו תחילה, כי מה שאמרה הברייתא שמשלם נזק שלם, היינו מפאת שדרכו של אריה לטרוף וחיוב מטעם שן, שאפשר לומר **דאפילו בארי** שהוא בן **תרבות אליבא** [לשיטת] **דרבי אלעזר**, הסובר שאינו מועד מתחילתו, **דודאי** לשיטתו, אם טרף **לאו אורחיה**

הגמרא מקשה על שמואל מהמבואר בברייתא: "וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק טרפה וכו' משלם נזק שלם". מהא דמשלם נזק שלם מוכח דהוי שן ומוכח שדרכו של אריה לטרוף ודלא כשמואל.

מקשים התוס':

תימה, ולוקמה בזאב דאורחיה לטרוף, נעמיד שהברייתא מדברת בזאב ולא באריה, וממילא לא קשה מידי כי אף שמואל מודה שזאב דרכו לטרוף.

מתרצים התוס':

ויש לומר,⁽²³⁾ **דחיה סתם קתני**, כיון שהברייתא נקטה בלשונה "חיה" שהוא לשון סתומה וכוללת, משמע שהיא מדברת **בין בארי ובין בזאב**, לכן לא העמידה הגמרא שהברייתא מדברת רק בזאב.

ולכאורה יש להקשות, למה הגמרא לא תירצה את הקושיא מהברייתא על שמואל, שמה שאמרה הברייתא שמשלם נזק שלם אין זה מדין שן, אלא מדין קרן כיון שהוא משונה וכמו שסובר שמואל, ומה שמשלם נזק שלם ולא חצי נזק, כי הברייתא כשיטת רבי טרפון הסובר שקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם.

התוס' באים ליישב קושיא זו:

ולא הוה מצי לשנויי, הגמרא לא יכלה לתרץ **דכרבי טרפון אתיא**, שהברייתא בשיטת רבי טרפון היא **דאמר** [לעיל יד א] **משונה קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם** ומה שאמרה שמשלם נזק שלם הוא מטעם קרן ולא מטעם שן, **מדקתני לה גבי תולדה דשן**, כיון שדין זה

שהכוונה שאוחז את טרפו בצפרניו, והתוס' שם [סא א] נחלקו ומפרשים שהכוונה שדורס ואוכל ואינו ממתין עד שתמות, ומוכיחים כן מהגמרא בפסחים וכן מגמרא דידן.

ואולם ב"ערוך" בפירוש שני פירש שדרס היינו שהרגו בידיו ע"י שהכניס בו ארס. ואפשר שמהאי טעמא הביאו התוס' הוכחה לפירושם, למרות שכאן גם רש"י מודה לפירושם. וראה גם בתוס' שאנץ שהביא דברי ה"ערוך" ודחאם.

23. ראה בפנ"י מה שהעיר בדברי התוס' שפתחו ב"תימה", ומתרצים זאת ב"ויש לומר".

24. רבינא העמיד בארי בן תרבות והוי מטעם קרן, ומקשה עליו הגמרא "אי הכי מאי האי דקתני לה גבי תולדה דשן וכו'".

ולכאורה דברי התוס' צ"ב, כי אם הקשו בגמרא קושיא זו רק אחר כך, לרבינא, משמע שעתה לא ס"ד עדיין מקושיא זו, והקשה כן בשיטמ"ק בשם הגליון. והמפרשים הקשו על רבינא, שודאי לא ס"ד מקושיא זו, למה לא תירץ שמדובר בקרן וכרבי טרפון.

ותירץ הגליון, דאי הוי מוקמינן לברייתא כרבי טרפון הוי קשי טפי ליתני גבי קרן, לפי שדומה לקרן בשני צדדים כיון דאירי בלא אייעד א"כ דומה לקרן שמשלם חצי נזק ברה"ר ומשלם מגופו, ואפי' בחצר הניזק לרבי טרפון שמשלם נזק שלם משלם מגופו, אבל לרבינא

דמוקים כר"א בארי בן תרבות דאייעד אינו דומה לקרן אלא בצד אחד שמשלם נזק שלם אפילו ברה"ר, אבל לעולם מן העלייה משלם, ומשום הכי לא היה קשה לו כל כך אם שנה אותו גבי שן. ומכל מקום מקשה תלמוד וליתני גבי קרן.

וה"פני יהושע" הקשה על תירוץ התוס', כיון שחיה כולל גם זאב, והזאב דרכו לטרוף א"כ כלפיו הוי שן, והיה אפשר לומר שלכן נקטה זאת הברייתא בין דיני שן, ורק לרבינא המעמיד בבן תרבות הגמרא הקשתה כן, כיון דבארי חייב נזק שלם בדאייעד משום קרן ואפילו ברה"ר לא שייך למינקט בחצר הניזק ולשנותו גבי שן משום זאב, דכיון שאינו דומה חיוב דארי לחיוב דזאב שזה קרן וזה שן וגם אין הרשויות שוין שזה אף ברה"ר וזה בחצר הניזק דוקא לא שייך לערבינהו, אבל כאן אי מוקמינן לה כרבי טרפון דאידי ואידי דוקא בחצר הניזק אמרו אם כן מאי חזית לשנותו גבי קרן משום ארי ליתני נמי גבי שן משום זאב.

וכתב הפנ"י שלפי האמת אי אפשר להעמיד הברייתא כרבי טרפון, כי משמע בברייתא שם שאם בהמה אכלה בחצר הניזק דבר שאין ראוי לה משלמת רק חצי נזק, והיינו דלא כרבי טרפון, ומה שכתבו התוס' לדחות כתבו כן לרווחא דמילתא.

25. עפ"י תוס' רבנו פרץ.

הוא, מכל מקום, איכא לאוקמי, ניתן להעמיד את הברייתא שמדובר באריה שהוא בן תרבות, ואף שודאי אין זה דרכו ואין לחייבו אלא מטעם קרן, בכל זאת ניתן להעמיד כן. ומה שאמרה הברייתא שמשלם נזק שלם דהיינו בדאייעד, כדמפרש ואזיל. מדובר כשטרף שלוש פעמים ונעשה מועד והוי כקרן מועדת המשלמת נזק שלם. ומאותו טעם שניתן להעמיד את הברייתא, שיתחייב לפי רבי אלעזר נזק שלם, יתחייב לרבנן, ניתן להעמיד גם לפי רבנן, שאף לשיטתם שאין ארי בן תרבות, מכל מקום, כיון שאין דרכו לטרוף הוי קרן, ומדובר כשטרף שלוש פעמים והוי קרן מועדת לכן משלם נזק שלם.⁽²⁶⁾

התוס' מפרשים פירוש אחר בדברי רבינא:

ועוד יש לומר, דדוקא מוקי לה כרבי אלעזר, כלומר, רבינא אכן מעמיד דוקא כרבי אלעזר ולא כרבנן, משום דחיה סתם קתני, דהברייתא הרי נקטה "חיה" בלשון סתומה המלמדת שהברייתא מדברת בין בארי ובין בזאב,⁽²⁷⁾ והנה לפי רבי אלעזר כיון דהו בני תרבות לאו אורחיהו לטרוף, כיון שגם האריה וגם הזאב הם בני תרבות לכן אין דרכם לטרוף, ואף הזאב [ששמואל מודה] שדרכו לטרוף, כיון שהוא בן תרבות אין דרכו לטרוף, וממילא אם יטרפו הוי קרן וישלמו חצי נזק, ומה שאמרה הברייתא שמשלם נזק שלם מיירי תרווייהו בדאייעד, מדובר שהן האריה והן הזאב טרפו כבר שלוש פעמים ונעשו מועדים.

אבל לשיטת רבנן דלאו, שאין האריה והזאב בני תרבות נינהו, ואמנם אריה אין דרכו לטרוף, אבל אורחיה [דרכו] דזאב לטרוף, ולכן זאב הטרוף כי לא

אבל לפי רבי אלעזר מדובר שהן האריה והן הזאב טרפו שלוש פעמים, ורק אז משלמים נזק שלם.⁽²⁹⁾

שואלים התוס': ואם תאמר, ולמאי דסלקא דעתך השתא, ולפי מה שפירשנו עתה את דברי רבינא⁽³⁰⁾ שהם נסובים על הברייתא ומדובר בבני תרבות דאין דרכם לטרוף ולכן הוי תולדה דקרן, אלא שטרפו שלוש פעמים עד שנעשו מועדים, אמאי נקט בברייתא, מדוע נקטה הברייתא דוקא שנכנסו בחצר הניזק, הרי קרן חייב אף ברשות הרבים?⁽³¹⁾

משיבים התוס':

ויש לומר, משום זאב נקט, דכיון דאייעד חוזר לקדמותו, הברייתא נקטה כן מפאת הזאב, כי אמנם כשהוא בן תרבות אין דרכו לטרוף, ואם יטרוף זה משונה והוי קרן המשלם חצי נזק, אולם לאחר שטרף שלוש פעמים ונעשה מועד הוא חוזר לקדמותו להיות זאב שאינו בן תרבות שדרכו לטרוף,⁽³²⁾ ואם טרף עתה כיון שדרכו לטרוף הוי שן דפטור ברשות הרבים.⁽³³⁾ לכן

26. ביאור הדברים: הנידון אם אריה דרכו לטרוף או לא זה רק לפי רבנן, או בארי שאינו בן תרבות ולכו"ע. אבל בארי בן תרבות ולפי רבי אלעזר ודאי הוא שאין דרכו לטרוף. וזו היא כוונת רבינא, שאפילו לפי רבי אלעזר, שלשיתו ודאי אין דרכו לטרוף, ניתן להעמיד כן את הברייתא, וממילא ה"ה אפשר לומר שרבנן יסברו כשיטת שמואל שאין דרכו של אריה לטרוף ומכל מקום אפשר להעמיד את הברייתא לשיטתם.

27. וכמבואר בדיבור הקודם.

28. ואף שהגמרא לפי פירוש ראשון העמידה את הברייתא לצדדין, סברו התוס' כי רבינא לא ניחא ליה לומר כן, ולכן פירש אחרת [עפ"י ה"תורת חיים].

29. ולפי הפירוש הראשון שהברייתא אף כרבנן, צריך לפרש שאכן לגבי זאב, חייב נזק שלם בפעם הראשונה, ומדין שן. ולגבי אריה מדובר רק לאחר שנעשה מועד, וחייב מטעם קרן מועדת.

30. [מה שנקטו התוס' בלשון "סלקא דעתך" על אף שהגמרא לא מפרשת אח"כ אחרת, נראה, משום שנשאר פירוש זה בקושיא].

31. קושיא זו קשה רק לפי הפירוש השני, אבל לפירוש הראשון שהברייתא גם לפי רבנן ובזאב מדובר אף בפעם הראשונה מדין שן וכנ"ל מובן למה נקטה הברייתא בחצר הניזק, ורק לפירוש השני שהברייתא כר"א ומדובר בבני תרבות ואף הזאב אין דרכו לטרוף ואם טרף הוי קרן, לכן קשה למה נקטה הברייתא "בחצר הניזק".

32. ה"חזון איש" מבאר דבאריה שטרף ג' פעמים ל"א דחזרה טריפה להיות אורחיה אלא חשיבא כמועד של קרן, ורק בזאב בן תרבות ששב לטרוף חשיב רגל, שבטיל תרבות דידיה וחזר לעיקר טבעו, והנפ"מ שבאריה אינו נעשה מועד, אבל בן תרבות לר"א דדיינינן ליה כשב לקדמותו הדין נותן דארי שדרס וזאב שטרף ג' פעמים אפילו של הפקר שב לקדמותו. [וראה עוד שם בחזו"א שנקט שזאב שטרף ג' פעמים הוי רגל ולא שן וצ"ב].

33. יוצא לפי התוס' דבר חידוש, שיש מויק שבשלוש פעמים ראשונות חייב ובפעם רביעית נפטור, והיינו זאב בן תרבות ברה"ר לפי ר"א, דבג' פעמים ראשונים הוי קרן החייב ברה"ר וכשנעשה מועד הוי שן דפטור ברה"ר. [ואולם ב"מרומי שדה" כתב דאף לר"א אין זה ממש כקרן אף להתחייב ברה"ר בפעמים ראשונות].

נקטה הברייתא "בחצר הניזק",⁽³⁴⁾

שהושיבו ישיבה על קבר

כבוד עשו לו במותו לחזקיהו, שהושיבו ישיבה על קברו. ומדוע עשו כן רק לחזקיהו ולא לשאר מלכים?

מבארים התוס': לפי שחזקיהו הרבה תורה בישראל,⁽³⁸⁾ כדאמרינן בפרק חלק [סנהדרין צד ב] שבדקו מדין עד באר שבע ולא מצאו איש ואשה, ואפילו תינוק ותינוקת, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.⁽³⁹⁾

אלא שקשה, כיצד הושיבו ישיבה על קברו, הרי יש איסור ללמוד ולקיים מצוות לפני המת, ואם עושה כן עובר משום [משלי יז ה'] "לועג לרש חרף עושהו",⁽⁴⁰⁾ שהרי המת אינו יכול לעשות מצוות, והעושה בפניו כאילו לועג לו?

התוס' באים ליישב זאת:

ולא הושיבו ישיבה על קברו ממש, אלא בריחוק ארבע אמות מן הקבר, דבאופן כזה ליכא [אין זה] "לועג לרש".⁽⁴¹⁾

שלשים וששה אלף

רבי יהודה אומר: "כבוד עשו לו במותו" שיצאו לפני מיטתו שלשים ושש אלף חלוצי כתף.

ולא מצאו תינוק ותינוק איש ואישה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.

40. כמבואר ברכות יח א וכן בברכות ג ב מבואר: "אין אומרים בפני המת [דברי תורה] אלא דבריו של מת", ומבאר רש"י משום "לועג לרש".

41. וכפי שחילקה הגמרא בברכות שם בין תוך ד"א לחוץ לד"א, וראה ב"ביאור הלכה" סי' מ"ה האם הכוונה תוך ד"א לקבר או לבית קברות.

ורבנו פרץ תירץ נמי כן, ותירץ עוד, כיון שהירבה תורה בישראל ליכא משום לועג לרש.

ובשיטתם מביא מתשו' הר"י מגאש שכתב לתרץ, "דהא דאמרינן שהושיבו ישיבה על קברו הני מילי בחכם שהיתה לו ישיבה בחייו, ומתכוונים עכשיו בני ישיבתו לכבדו ולישב לפניו כדרך שהיו יושבים לפניו בחייו ולומר שמועות מפיו בדברי תורה שלמדו ממנו, וכיון שהדבר ידוע שכבוד גדול יש לו בכך, אין בזה משום לועג לרש. וההיא דאמרינן אין אומרים לפני המת וכו', במת שלא היה חכם ולא בעל ישיבה עסקינן. אי נמי, שהיה חכם אלא שאותם העוסקים בדברי תורה בפניו אינם מתכוונים לעשות לו כבוד וכו'".

עוד כתב ליישב: "אי נמי, איכא לאוקמא באחד או שניים שמתעסקים בפניו שהכבוד אינו אלא בהושבת ישיבה על קברו דמשמע "ישיבה", ישיבת ת"ח מרובין, אבל אחד או שניים אין קורין

שחשדוהו בזונה

רבי אלעזר מבאר שחשדו את ירמיהו שנשא אשה זונה. מבארים התוס': האיסור בדבר היה משום דירמיה כהן הוה,⁽³⁵⁾ וזונה אסורה לכהן.⁽³⁶⁾

אפילו בשעה שעושין צדקה

לפני התוס' היתה הגירסא "אפילו בשעה שעושין ישראל צדקה".

התוס' דוחים גירסא זו: ולא גרסינן "בשעה שעושין ישראל", דאנשי ענתות קאי, דברי ירמיהו נאמרו על אנשי ענתות שהיו מבקשים את נפשו ולא על כלל ישראל.⁽³⁷⁾

לפניך זו צדקה

מהי השייכות של "לפניך" לצדקה?

מבארים התוס': שנאמר "והלך לפניך צדקך", [ישעיה נח] בפסוק קודם נאמר "הלוא פרוס לרעב לחמך וגו'" ועל זה נאמר "והלך לפניך צדקך", והיינו שהצדקה הולכת לפני האדם, לכן "לפניך" רמז לצדקה.

34. הקשו האחרונים לפי זה מה מקשה הגמרא "גבי תולדה דקרבן בעי למיתניה" הא משום זאב דחזר לקדמותו שפיר נקטה גבי שן. [וכבר הקשה כן בתוס' ר"פ]. ומתוך המהרש"א דהכי פריך דלא הוה ליה למתני הכא סתם חיה דמשמע נמי ארי, אלא הו"ל למיתני הכא גבי תולדה דשן זאב בהדיא, וארי הוה ליה למיתני גבי תולדה דקרבן.

35. כנאמר: [ירמיה א' א'] "דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים וגו'".

36. שנאמר "אשה זונה וחללה לא יקחו" [ויקרא כא' כ']. ומשמע שבישראל אין איסור מה"ת, כדעת הראב"ד פ"א מהלכות אישות. וראה ב"קובץ ביאורים" אות יב' מה שהקשה בזה.

37. ומציין הב"ח את דברי רש"י ב"ב ט ב ד"ה והא האומר כן.

38. אבל הרמב"ם פ"ד מהל' אבל הל' כ"ה כתב מלך שמת וכו' ומושיבין ישיבה על קברו וכו' ומשמע שלכל מלך עושין כן וכבר הקשו שם המפרשים א"כ מאי רבותיה דחזקיה דמשבח קרא שהושיבו ישיבה על קברו, וראה שם ב"לחם משנה".

39. בגמרא שם: אמר רבי יצחק נפחא וכו' מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש, ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה, ידקר בחרב זו! בדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ. מגבת ועד אנטיפרט

שואלים התוס':

ואף על גב דבפרק בתרא [פרק אחרון] **דמועד קטן** [כה א] **גבי רב הונא, משמע דאסור לעשות כן**, הגמרא שם מביאה שכאשר נפטר רב הונא, סברו להניח ספר תורה על מיטתו. אמר להם רב חסדא: דבר שבחיינו סבר שאין לעשות נעשה לו לאחר מותו? דאמר רב תחליפא: ראיתי את רב הונא כשרצה לשבת על מיטה שמונחת עליו ספר תורה, כפה כד על הקרקע והניח את הספר תורה עליו, משום דסובר דאסור לישוב על גבי מיטה שספר תורה מונחת עליה. ובפרק הקומץ רבה [מנחות לב ב] איכא פלוגתא דאמוראי, הגמרא מביאה שם שיש חולק על רב הונא, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: "מותר לישוב על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה".

ומדברי רבי נחמיה, המפרש שהניחו את הספר תורה על מיטת חזקיה, מוכח כשיטת רבי יוחנן. וקשה, מדוע אין הגמרא מקשה על שיטת רב הונא מדברי רבי נחמיה?

ומתרצים התוס': **ליכא למיפרך מדרבי נחמיה, דהכא**, אין להקשות מדברי רבי נחמיה לשיטת רב הונא, דרבי נחמיה אמר רק שעשו כן לחזקיהו, ושאני [ישונה הוא] חזקיה דהוה גדול בתורה ובמעשים טובים ביותר, לכן אין זה נחשב כבזיון לספר תורה ובזה גם רב הונא היה מודה.⁽⁵⁾

והאמר מר גדול לימוד תורה שמביא לידי מעשה

רבי יוחנן אמר ש"קיים" אומרים גם על גברא רבה, אבל "לימד" לא אומרים. ושואלת הגמרא הרי מבואר בברייתא שגדול לימוד שמביא לידי מעשה.

והתוס' מביאים פירושו של רש"י בשאלת הגמרא:

פירש בקונטרס, שאלת הגמרא היא: נאמר שגדול חשיבות הלימוד כיון שהוא מביא לידי מעשה. **אלמא** [הרי] **שמעשה** המגיע בעקבות הלימוד **עדיף** [נחשב

התוס' מפרשים מניין למד מניין זה: "כבוד עשו לו", "לו" בגימטריה הכי הוי, "לו" בגימטריה שלשים ושש, ובא לרמוז כי "לו" אלפי איש עשו את הכבוד לחזקיה.⁽¹⁾

והלא לפני אחאב עשו כן

רבי נחמיה שאל מה רבותא בכך שהלכו לפני מיטתו של חזקיה שלשים וששה אלף חלוצי כתף, הרי גם לפני אחאב עשו כן.

מבארים התוס': שאף לאחאב עשו לו הספד גדול, כדאמרינן במגילה [ג א] נאמר בזכריה [יב יא] "ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדררימון בן טבריימון בבקעת מגידון", הפסוק מדבר על הריגת "משיח בן יוסף" וההספד עליו, ומבארת הגמרא מקרא זה כדמתרגמינן, כפי שתרגם יונתן שיהיה המספד גדול כמספד אחאב בן עמרי דקטיל יתיה [שהרגו] הדררימון בן טבריימון. הרי שעשו לאחאב מספד גדול. וזה במלחמה היה, אחאב נהרג במלחמה, שהיו שם עם רב וכולן ספרו עליו.⁽²⁾

שואלים התוס': ואף על גב דכתיב [מלכים א כב] על הריגת אחאב: "ויעבור הרינה במחנה", ואמרינן בגמרא [סנהדרין לט ב] אמר רב אחא בר חנינא: באבוד רשעים רינה, באבוד אחאב בן עמרי יש רינה, ואם מבואר שהיתה רינה כיצד אנו אומרים שהיה הספד גדול?

מתרצים התוס': הרינה והשמחה שהיתה באבוד רשעים היינו לצדיקים שבדורו,⁽³⁾ אבל עבדיו ואוהביו היו מספדין אותו, והם היו עם רב.⁽⁴⁾

אלא שהניחו ספר תורה על מיטתו

רבי נחמיה דורש את הפסוק "וכבוד עשו לו" שהניחו ס"ת על מיטתו.

לחזקיהו.

3. וכתב היעב"ץ "גם הצדיקים היו מוכרחים לילך לפניו חלוצי כתף מפני אימת מלכותו, מכל מקום שמחים היו בלבם".

4. וראה ברש"י זכריה [יב יא] שם, שכתב "כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדררימון בר טבריימון ברמות גלעד שנאמר [מ"א כב] "ויעבור הרנה במחנה" והוא ההספד".

5. ב"אילת השחר" העיר, שודאי חזקיהו בעודו חי היה אסור לו לשבת, ומכל מקום לאחר מותו התירו, ואם כן מה הוכיחו מרב הונא שאם בחיינו לא עשה כן שיהא אסור גם לאחר מותו.

להם ישיבה, ואין בעסיקתן בדי"ת בפניו דרך כבוד, אלא בזיון הוא לו וכי'.

וראה עוד בנמו"י בשם הרמ"ה דאם עושים לכבוד הנפטר כגון בני ישיבה לכבוד רבן ליכא משום לועג לרש.

1. וראה בתוס' ת' ר"ת שנתקשה, מהיכן למדנו שלשים ושש אלף, שמא היו מאות, או רק ל"ו פרשים, וראה עוד בחידושי אגרות במהר"ל מש"כ לבאר על מנין זה.

2. ואע"ג שלא מצאנו שיצאו לפניו חלוצי כתף, מכל מקום כל עניין חלוצי כתף הוא כמו ההספד, לתת יקרא לשכבי. וכיון שלאחאב ספרו עם רב הרי זה כבוד גדול שעשו לו במותו ומה מיוחד במה שעשו